

Antwoord motie 42 'Jongeren en schulden'

1. Inleiding

Op 7 november 2016 heeft de raad motie 42 ingediend met de volgende vragen aan het college:

- Maak, middels een onderzoek, inzichtelijk hoeveel jongeren in Haarlem schulden hebben;
- Onderzoek de onderliggende factoren van de schulden van de geschetste problematiek;
- Rapporteer op basis van die informatie de raad voor de behandeling van de kadernota van 2017, dan wel kom in samenspraak met betrokkenen (schuldhulpmaatjes, jongerenwerk en CJG15+) met een plan van aanpak.

Voor de uitgebreide beantwoording hieronder de inhoudsopgave.

Inhoudsopgave

Aanleiding	2
Schuldregeling vaak niet mogelijk	2
2. Onderzoek naar jongeren met schulden	3
Schulden: een relatief begrip	3
Landelijke cijfers jongeren met schulden	3
Toelichting op de DUO-schulden:	4
Onderliggende factoren van de schulden	5
3. De situatie in Haarlem	6
Cijfers Haarlem	6
Factoren Haarlem	7
Waar kan de jongere terecht voor hulp bij schulden?	7
4. Hoe verder in Haarlem?	9
Pilot Designlab-schuldenfonds	10
Vervolg Social Impact Challenge	10
Evaluatie en vervolg	11

Aanleiding

Schulden vormen een groot probleem bij jongeren. Dit start soms al voordat ze 18 jaar oud zijn, maar met de volwassenheid, zeker vanwege het zelfstandig moeten betalen van in ieder geval de basiszorgverzekering, ontstaan er schulden en lopen deze snel op.

Financiële problemen door opeenvolgende, niet meer oplosbare schulden belemmeren het opbouwen van een zelfstandig en stabiel leven. Het zorgt voor enorme stress, leidt tot geestelijke en/of lichamelijke klachten, kan jongeren in een sociaal isolement brengen, verhoogt het risico van verslaving en/of criminaliteit en kan grote consequenties hebben voor schoolprestaties en (starten van) een loopbaan.

Schuldregeling vaak niet mogelijk

De Wet gemeentelijke schuldhulpverlening staat een brede toegang tot de schuldhulpverlening voor en staat in die zin niet toe dat specifieke groepen de toegang tot de schuldhulpverlening wordt geweigerd. Deze staat dus wel open voor jongeren, maar voor het regelen van schulden, één van de producten van schuldhulpverlening, zijn wel structurele inkomsten nodig. Zonder structurele inkomsten kan de aflossingscapaciteit gedurende 36 maanden niet bepaald worden en dat is de basis voor het kunnen bereiken van een akkoord met de schuldeisers. Toegang tot een schulddienstverleningstraject vraagt dus om een reguliere baan, duurzame inkomsten uit eigen onderneming of een bijstandsuitkering die niet voor slechts een beperkte periode is toegekend. Een bijstandsuitkering wordt slechts verstrekt als de standaard te volgen leer/werk geen oplossing bieden. Voor jongeren <27 jaar is studiefinanciering voor de Participatiewet¹ altijd een voorliggende voorziening. Dit betekent dat jongeren de verplichting hebben ofwel te studeren, een leer/werk traject te volgen ofwel te werken en zijn hierdoor in principe uitgesloten van de bijstand volgens de Participatiewet Art. 13 lid 2, sub c en d.

Anders verwoord: de Duo-producten studiefinanciering (voor middelbaar scholieren van 18 jaar en ouder en voor Mbo-studenten) en de huidige studielening (Hbo- en Wo-studenten) worden dus niet als inkomen worden beschouwd.

Veelal is er dus geen sprake van structurele inkomsten, beschikken jongeren door bijbaantjes meestal over een zeer beperkte en fluctuerende afloscapaciteit en is er een groeiende groep die vanwege de onoplosbare schulden geen vaste woon- of verblijfplaats.

¹ Participatiewet art. 13 lid 2, sub c en d

2. Onderzoek naar jongeren met schulden

Om een zoveel mogelijk volledig en actueel beeld te geven, maakt ons onderzoek gebruik van reeds bestaande publicaties en betrouwbare cijfers van NIBUD, van Panteia dat in opdracht van het Ministerie van SZW in 2015 schulden onder jongvolwassenen onderzocht en van beschikbare informatie van gemeenten en uitvoerders van schuldhulpverlening.

Schulden: een relatief begrip

Schulden is een relatief begrip. Wanneer praten we over schulden? Zijn dat betalingsachterstanden of moet het een minimaal bedrag zijn? Is DUO een schuld of roodstand? Het NIBUD² verwoordt het als volgt en deze brede vertaling van de term 'schulden' zal in de verdere beantwoording worden gehanteerd:

Formele schulden zijn schulden bij instantie zoals banken, DUO, zorgverzekering en mobiele providers. Studieleningen en roodstand zijn de belangrijkste formele schulden onder studenten. Daarnaast komen betalingsachterstanden bij de zorgverzekeraar en de telefoonprovider voor.

Informele schulden zijn schulden bij vrienden en familie. Scholieren lenen vooral van vrienden en ouders.

Landelijke cijfers jongeren met schulden

Onderstaande tabellen geven inzicht in de schuldpositie vanuit de drie al eerder vermelden bronnen:

Panteia³ 'Voor mijn gevoel had ik veel geld' (Jongvolwassenen en schulden): 2015

Aantal jongeren (18 -27 jaar)	Schuld excl. DUO	Schuld incl. DUO ⁴
2.094.690	55,8%	66,3 %

AT5⁵ 'Ruim de helft van de Amsterdamse jongeren heeft schulden': 2015

Aantal jongeren (18 -27 jaar)	Schulden	
130.000	58%	

NIBUD⁶ 'Jongeren en schulden': 2016

Aantal jongeren (18+) Mbo	Schulden	Schuld incl. DUO-lening
1678	37%	63%

² <https://www.nibud.nl/beroepsmatig/jongeren-en-schulden/>

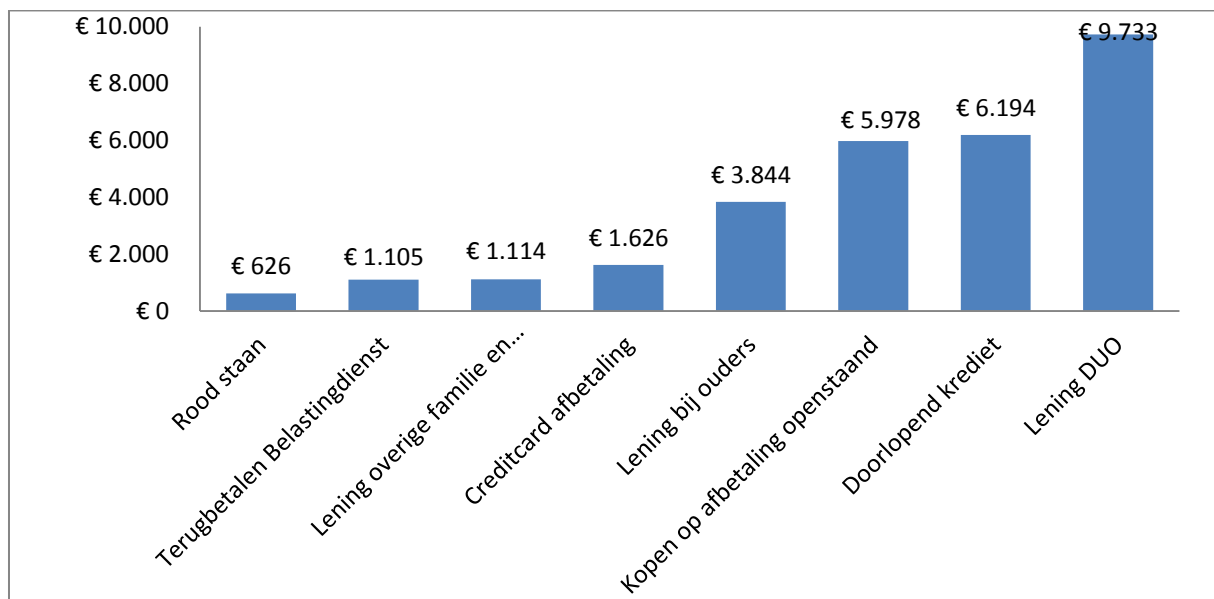
³ <http://www.effectieveschuldhelp.nl/files/4814/3634/8199/eindrapport-voor-mijn-gevoel-had-ik-veel-geld-jongvolwassenen-en-schulden.pdf>

⁴ zie volgende paragraaf voor toelichting op Duo-schulden

⁵ http://www.at5.nl/artikelen/150212/ruim_helft_amsterdamse_jongeren_heeft_schulden

⁶ <https://www.nibud.nl/beroepsmatig/jongeren-en-schulden/>

Schrikbarend zijn de gemiddelde bedragen van de desbetreffende schulden. Uit het onderzoek onder 130.000 Amsterdamse jongeren blijkt het volgende:

Bron: AT5/Amsterdamse jongeren heeft schulden

Schulden worden problematisch als de schuldenaar structureel niet aan zijn afbetalingsverplichtingen kan voldoen. Zoals al in de aanleiding werd vermeld, hebben jongeren veelal geen structureel inkomen, waardoor voor hen snel geldt dat de schulden problematisch zijn en dat indien er niet wordt ingegrepen, de schulden snel oplopen.

Ten aanzien van het exacte percentage jongeren met problematische schulden, rapporteren de onderzoeken wel verschillen. Begrijpelijk, want het is simpelweg niet van elke jongere in Nederland exact bekend of en zo ja welke schulden hij/zij heeft. Het Nibud meldde al in 2014 in het onderzoeksrapport *Jongeren & Geld*⁷ dat 20% van de jongeren schulden heeft met bedragen van 2.500 euro of meer. 15% van de Mbo studenten geeft zelf ook aan in deze situatie te zitten.⁸

Wethouder Arjan Vliegthart gaf in maart 2017 aan dat het in de hoofdstad om ruim 20.000 jongeren gaat⁹. Den Haag ging in 2016 uit van circa 18.000 jongeren met problematische schulden en heeft onderzocht dat zij gemiddeld € 11.000 schuld hebben¹⁰. Na afronding van de pilot werd dit bedrag bijgesteld naar € 15.500.

De kanttekening hierbij is dat in deze totalen de Duo-schulden zijn meegenomen.

Toelichting op de DUO-schulden:

Ten aanzien van Duo moet rekening gehouden worden met het soort financiering en de termijn van terugbetaling in de oude versus het nieuwe stelsel studiefinanciering. Vòðr 1 september 2015 was er tegemoetkoming voor voltijd scholieren vanaf 18 jaar en studiefinanciering voor de Mbo-student vanaf 18 jaar, en voor voltijds Hbo- of Wo-studenten¹¹. De financiering voor de basisbeurs en het studentenreisproduct worden een gift bij het behalen van een diploma binnen 10 jaar en de aanvullende beurs moet – al naar gelang de hoogte van het inkomen – samen met verdere leningen en collegekrediet binnen 15 jaar worden terugbetaald.

Vanaf 1 september 2015 gelden de oude regels van de studiefinanciering en daarbij horende

⁷ <https://www.nibud.nl/beroepsmatig/jongeren-en-geld/>

⁸ <https://www.nibud.nl/beroepsmatig/jongeren-en-schulden/>

⁹ <http://www.funx.nl/news/amsterdam/31908-twintigduizend-amsterdamse-jongeren-hebben-problematische-schuld>

¹⁰ <http://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2106944-gemeenten-helpen-jongeren-met-schulden.html>

¹¹ voor de exacte gegevens van beide stelsels en de toepassing per soort opleiding verwijzen we naar <https://duo.nl/particulier/>

bedragen alleen nog voor middelbaarscholieren en Mbo-studenten vanaf 18 jaar. Voor Hbo- en Wo-studenten geldt vanaf die datum het sociaal leenstelsel. Alleen het studentenreisproduct en de aanvullende beurs kunnen een gift worden als het diploma binnen 10 jaar gehaald wordt. De overige leningen kennen een terugbetalingsregeling verspreid over 35 jaar.

Belangrijk naast bovenstaande is om te realiseren dat er door studenten – extra – geleend wordt bij de DUO om andere lasten of geneugten mee te betalen. De hoogte van de Duo-schuld is daardoor niet gelijk aan de hoogte van de ‘studie’-schuld.

Onderliggende factoren van de schulden

Op de vraag wat de onderliggende factoren zijn van de schulden onder de jongeren schetst Nibud in al eerder aangehaald onderzoek onderstaande:

Landelijke factoren oorzaak schulden
<i>Kwantitatief</i>
Zorgverzekering
Duo**
Mobiele telefonie
Boete
Incassotrajecten
Fraude
<i>Kwalitatief</i>
Onvoldoende informatie
Financiële opvoeding ontbreekt
Onderwijs op dit onderwerp onvoldoende
Ingrijpende gebeurtenissen / veranderingen in de levensfase, de psychosociale situatie en/of budgettaire redenen.

De houding ten aanzien van geld en uitgaven en de beperkte financiële vaardigheden zijn van grote invloed op het ontstaan van financiële problemen. Gebrekkig financieel beheer, financiële onwetendheid en geen behoefte hebben om te sparen en vooruit te plannen, vergroten de kans op financiële problemen. Een impulsieve, verleidinggevoelige en statusgevoelige houding vergroot de kans dat een jongeren moeilijk met geld om kan gaan, niet kan rondkomen en schulden heeft. De invloed van reclame en het willen meedoen met rages en trends spelen hierin ook een rol. Daarbij leven we in een digitale wereld waar iedereen 24/7 – digitaal – geld kan uitgeven. Het niet meer met fysieke munt betalen, staat haaks op het zo noodzakelijke ‘grip op geld’, met alle gevolgen van dien. Bovendien blijkt het in de praktijk heel eenvoudig om als jongeren een creditcard aan te vragen, een PayPal-rekening te openen en/of online te gokken. Dit gekoppeld aan de kwalitatieve factoren die het Nibud aanreikt, zorgen voor toenemende financiële problemen.

3. De situatie in Haarlem

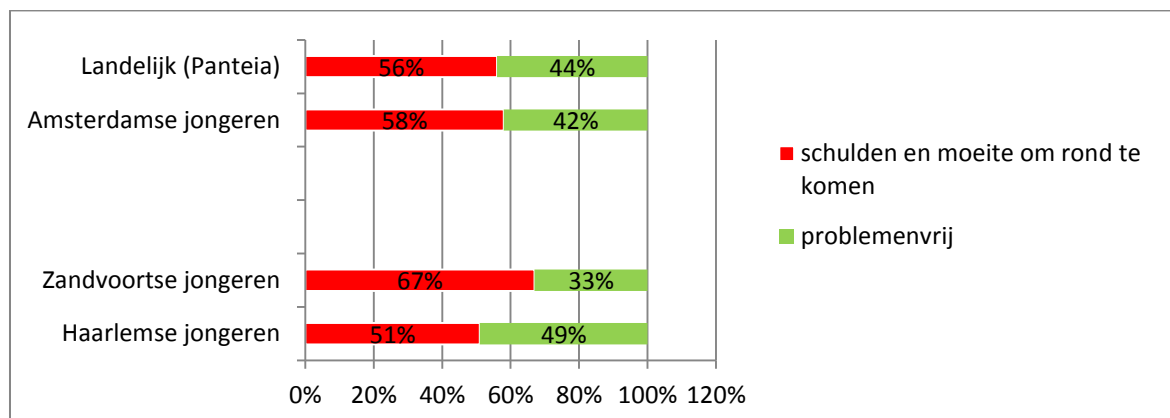
Het landelijke beeld dat op basis van deze publicaties en cijfers geschetst wordt, blijkt als we dit naast de Haarlemse cijfers¹² vanuit de digitale monitor leggen, ook representatief te zijn voor de Haarlemse jongeren.

Cijfers Haarlem

In Haarlem zijn er 16.308 jongeren in de leeftijd van 18 - 27 jaar. Daarvan zegt 17% (2.772) schulden te hebben en 34% (5.544) geeft aan moeite te hebben met rond komen. Ook van Zandvoort zijn er data beschikbaar die aldaar met de gemeenteraad gedeeld zullen worden.

'gegevens Afdeling DIA Haarlem' en 'Qlikview SZW Haarlem': 2016

Aantal jongeren	Problematische Schulden	Moeite met rondkomen
16.308 (Haarlem)	2.772 (17%)	5.544 (34%)
1.375 (Zandvoort)	316 (23%)	605 (44%)
Aantal jongeren	Uitkering o.g.v. Participatiewet	Uitkering o.g.v. Participatiewet én Bijzondere Bijstand voor bewindvoering
16.308 (Haarlem)	271 (1,7%)	20 (0,1%)
1.375 (Zandvoort)	24 (1,7%)	1 (0,1%)

Het gemiddeld aantal jongeren met schulden in de gemeente Haarlem ligt dus iets onder het landelijke gemiddelde. Dat neemt niet weg dat het aantal hoog is en dat de aanpak hiervan dan ook noodzakelijk is.

Niet bekend is wat de hoogte van de schulden exact is. Een steekproef onder de begeleiders van jongeren in de Jeugdkring¹³ geeft aan dat de ene jongere € 26.000 schuld heeft, de andere € 3.500 en een derde 'slechts' € 950. Ook bij navraag bij Bedrijf & Samenleving¹⁴ dat jongeren met behulp van mentoren ondersteund richting werk, blijkt een dergelijk variatie als naar schulden wordt gevraagd. De jongeren die door de MoneyFit¹⁵ maatjes van Stem in de Stad worden begeleid hadden

¹² verstrekt door de afdeling DIA van de gemeente Haarlem

¹³ 1^e kwartaal 2017 gedaan door de voorzitter van de Jeugdkring

¹⁴ 1^e kwartaal 2017 gemeld door directeur Marijke Aukema van Bedrijf & Samenleving

¹⁵ <http://moneyfit.nl>

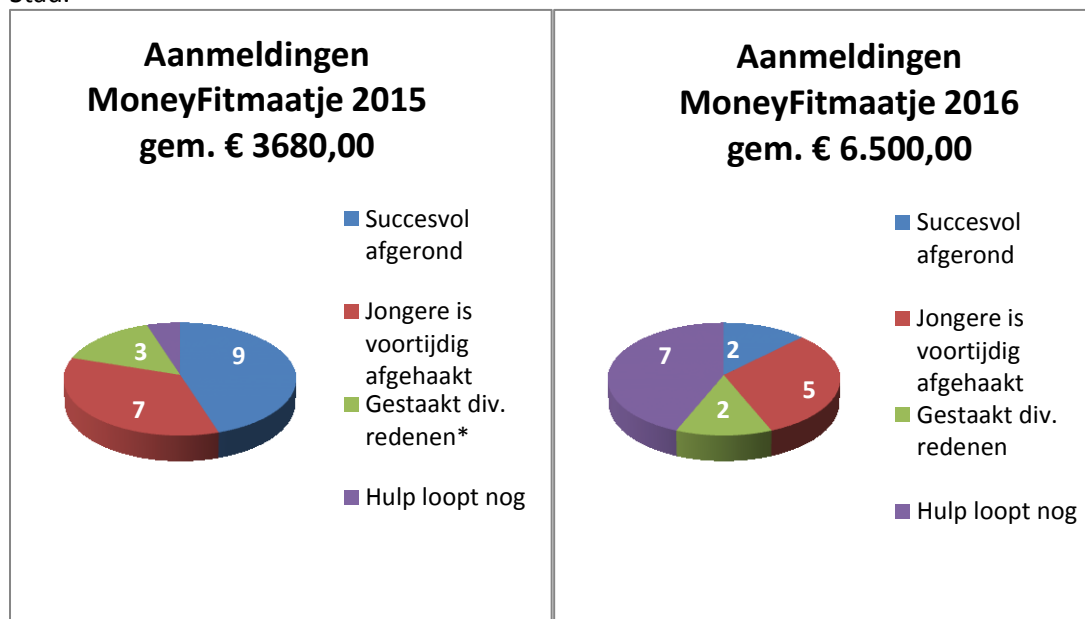
gemiddeld in 2015 een schuldhogte van € 3.680 en in 2016 van € 6.500.

Factoren Haarlem

In Haarlem wordt in de enquête van de digitale monitor gevraagd naar oorzaken van de schulden en de beantwoording over de aard van de schulden is conform het beeld uit de landelijke onderzoeken. Uit interviews blijkt dat ook de Haarlemse 18-jarigen onvoldoende op de hoogte of bewust zijn van het feit dat een zorgverzekering verplicht is. Jongeren weten niet dat ze deze moeten betalen, ook al maken ze er naar eigen zeggen geen gebruik van. De uit-huis wonenden geven aan onvoldoende bewust te zijn van de financiële verplichtingen die bij het zelfstandig wonen komen kijken.

Waar kan de jongere terecht voor hulp bij schulden?

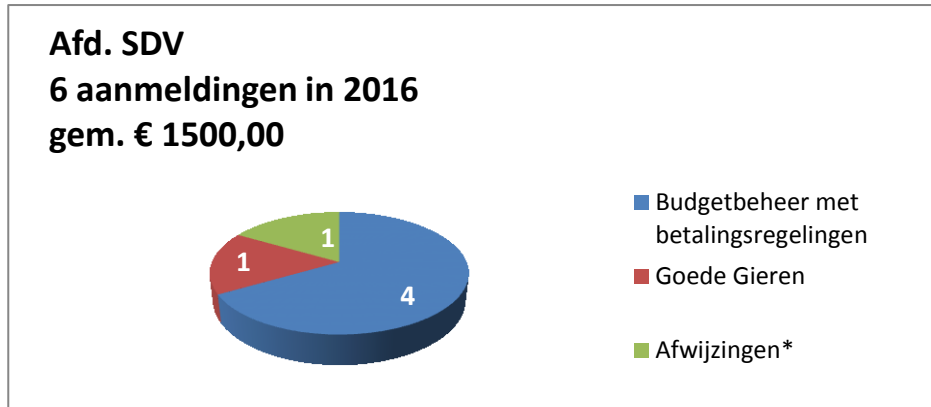
- MoneyFit Schuldhulpmaatje. Sinds 2015 heeft Stem in de Stad naast Schulphulpmaatje ook in Haarlem een aparte afdeling voor jongeren opgericht, MoneyFit. Uit een eerste evaluatie bleek dat de aanmeldingen lager waren dan verwacht. Er is wel sprake van een stijgende lijn. Als er een aanmelding is, kan de jongere in bijna alle gevallen de juiste ondersteuning krijgen bij het aanpakken van de schulden en vooral bij het leren budgetteren en omgaan met geld. De aanmelding van de jongeren loopt via verschillende toegangen. Ouders, jongeren zelf, scholen, Streetcornerwork etc. Als de schulden niet oplosbaar blijken, is doorverwijzing naar de gemeente de vervolgstap. Dit is nu duidelijk afgesproken met de coördinatoren van Stem in de Stad.

*De redenen lopen uiteen van verhuizing, tot detentie of verslaving.

- Bedrijf en Samenleving. Bijna 100 mentoren begeleiden hier 1 : 1 jongeren om hun weg (weer) te vinden. De vrijwillige mentoren zijn zelf (oud) ondernemers. De jongere wordt geholpen om in een betere financiële positie te komen en waar mogelijk wordt er in het netwerk van ondernemingen in Haarlem een reguliere baan geregeld. Bedrijf en Samenleving werkt samen met o.a. CJG en Streetcornerwork.
- De betrokken ketenpartners in de Jeugdkring maar daarnaast ook een keur aan Professionals en vrijwilligers in de stad helpen ook – waar mogelijk – jongeren met schulden. Het stedelijk team van CJG heeft zich noodgedwongen zeer bekwaamd in deze ondersteuning, maar ook bij Mee en De Wering, Palier, GGZ in Geest en vele andere instanties zijn medewerkers en vrijwilligers hier mee bezig.

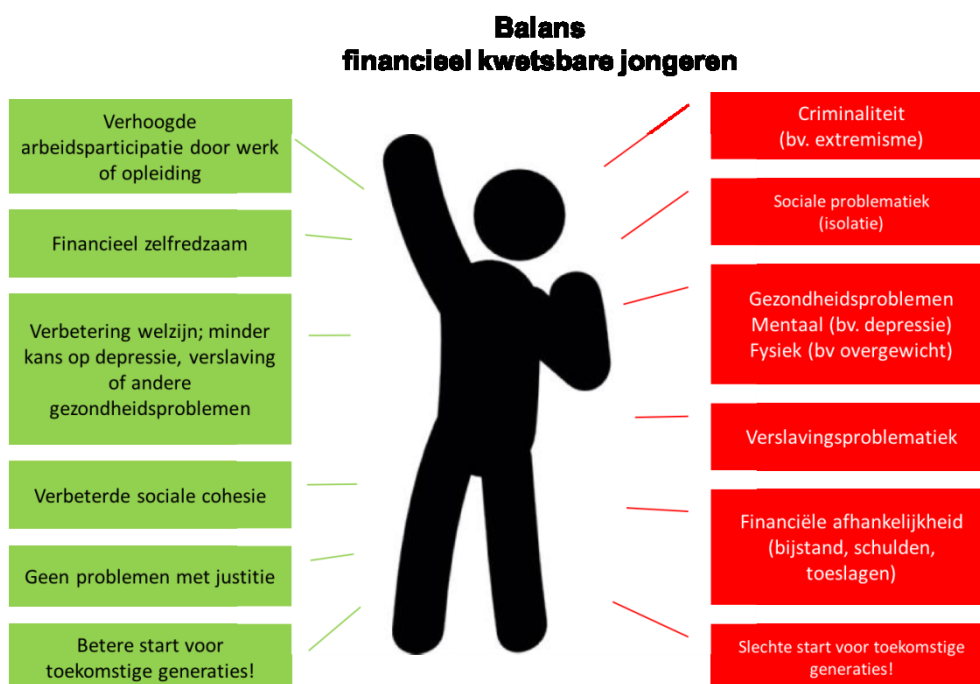
- De gemeente Haarlem biedt de jongeren, waar mogelijk, maatwerk. Naast het reguliere minnelijke schuldentraject biedt Haarlem budgetbeheer gecombineerd met het treffen van betalingsregelingen. Andere mogelijke hulp kan bestaan uit de Cursus Grip op geld, het geven van informatie en advies evenals het doorverwijzen naar ketenpartners in de stad. Deze producten van de afdeling Schulddienstverlening waren in 2016 nog niet tot zeer beperkt bekend. Mede om die reden was het aantal aanmeldingen door jongeren bij Schulddienstverlening in 2016 minimaal.

**Reden van afwijzing: geen problematische schuld en jongere heeft zelf schulden geregeld.*

4. Hoe verder in Haarlem?¹⁶

Het onderzoek naar aard en omvang van de schulden is een relevante eerste stap. Belangrijker is het daadwerkelijk aan de slag te gaan om jongeren die financieel kwetsbaar zijn concreet te gaan helpen. Duurzame financiële zelfredzaamheid is zeker voor de toekomst van deze generatie van grote persoonlijke en maatschappelijke waarde. Niets doen betekent een verhoogd risico in veel van de leefdomeinen van een jongere. Inventarisatie onder de ketenpartners heeft geleid tot onderstaande plaat die nu leidend is in het doel van Haarlem: de balans van jongeren moet doorslaan naar groen!

Met de ketenpartners samen is door het kernteam Jongeren & Schulden van de gemeente het gewenste traject in kaart gebracht om dit te bereiken.

Traject jongere met problematische schulden				
	1. Startsituatie	2. Basis op orde	3. Participatie	4. Zelfredzaamheid
Opvang	Dak/thuisloos	Eerste prioriteit is een tijdelijk opvang. Daarna een woonproject of zelfstandig wonen	Zonodig doorlopende begeleiding op welzijnsvlak & opvang	Zelfstandig wonend
Welzijn	Gezondheidsproblemen (bv. mentaal/fysiek) Verslaving Sociale problematiek (bv. isolatie)	Vervolgens focus op zware problemen als verslavingen, crimineel gedrag en gezondheid		Geen verslaving meer, zonodig begeleiding in welzijn of op sociaal vlak
Justitie	Criminaliteit			Geen criminele problemen
Schulden	Financieel niet zelfredzaam (bv. schulden)	Schuldzorgvrij door budgetbeheer en/of opkopen schulden	Begeleiding in budgettering en omgaan met geld	Financieel zelfredzaam!
Werk	Geen baan Geen startkwalificatie Geen opleiding		Ervaringstraject om arbeidsparticipatie en financiële zelfredzaamheid te stimuleren	Betaalde baan of opleiding met startkwalificatie

¹⁶ Een uitgebreide toelichting op de aanpak Jongeren met problematische schulden en de te nemen stappen in Haarlem staat verwoord in de Voortgangsrapportage van de afdeling Schulddienstverlening.

Als de gemeenteraad akkoord gaat met de voorstellen in de Kadernota 2017 voor de aanpak Jongeren met problematische schulden, zal in september a.s. gestart worden met een pilot en het vervolg op de social impact challenge. Hieronder een korte toelichting.

Pilot Designlab-schuldenfonds

Designlab jongeren & schulden is een nieuwe werkwijze waarin met behulp van een schuldenfonds en inzet van ketenpartners de financiële problematiek van jongeren wordt aangepakt. Om jongeren met schulden op weg te helpen naar duurzame financiële zelfredzaamheid is het belangrijk dat deze jongere wordt aangemeld bij de afdeling schulddienstverlening (SDV). De eerste stap is een reële inschatting te maken van de financiële situatie samen met de consulent SDV. Volstaat het inzetten op de afdeling van budgetbeheer met afbetalingsregelingen? Is er een MoneyFit-maatje van Stem in de Stad nodig die het overzicht van de schulden gaat maken en intensief gaat begeleiden in het beter omgaan met geld? Moet ingesprongen worden door de gemeente door de schulden van deze jongere te gaan opkopen? Samen met een coach van het stedelijk team van CJG zal, als dat laatste nodig is, een trajectplan opgesteld worden dat veel overeenkomsten heeft met het plan dat ingezet wordt in de Jeugdkring. Uiteraard komen ook jongeren die al begeleiding krijgen vanuit de ketenpartners in de Jeugdkring in aanmerking voor deze pilot. Datzelfde geldt voor jongeren die onder begeleiding bij Palier staan. Is dat laatste het geval, dan zal ook de trajectbegeleider een consulent van Palier zijn.

In gesprek met de jongere zullen alle leefdomeinen aan bod komen om gewenste veranderingen te inventariseren en afspraken te maken over wat er – meerjarig – nodig is om aan een duurzame toekomst te werken. Die afspraken en de motivatie van de jongere zijn bepalend voor een succesvolle koerswijziging waarbij het oplossen van de financiële stress het wegnemen van een – belangrijke – belemmerende factor is.

Als het trajectplan staat, wordt door de consulent SDV samen met de jongere en de CJG-coach ook de financiële overeenkomst met erbij horende afbetalingsregeling opgesteld en ondertekend. Formeel is dan de gemeente de enige schuldeiser; de jongere is vanaf dat moment schuldenzorgvrij en kan met zijn toekomst aan de slag.

De naam 'NewFuture' voor deze pilot is gekozen door jongeren zelf!

In de resterende vier maanden van 2017 is de doelstelling in ieder geval via inzet van het schuldenfonds 10 – 15 jongeren schuldenzorgvrij te maken. Op basis van voldoende aanmeldingen kunnen meer jongeren daarnaast geholpen worden als uitsluitend volstaan kan worden met budgetbeheer en/of begeleiding door een MoneyFit-maatje of mentor van Bedrijf en Samenleving. De hieronder toegelichte pilot en challenge zijn proefprojecten die na evaluatie al dan niet structureel voortgezet kunnen gaan worden. De overige opties in de aanpak van jongeren met problematische schulden zijn nu al ingeregeld.

De ketenpartners in de stad zijn en worden op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen zodat de aanmeldingen van jongeren direct vanaf de start ook daadwerkelijk gaan lopen.

Vervolg Social Impact Challenge

Niet altijd is (weer) gaan studeren een optie voor deze kwetsbare jongere. Werk is ook een belangrijke component richting duurzame financiële zelfredzaamheid.

Het tweede deel van de aanpak is de social impact challenge op dit maatschappelijke vraagstuk. Zowel met ketenpartners en ondernemers als met een brede vertegenwoordiging van ambtenaren van de afdelingen in het sociaal domein, economie en dienst veiligheid, is een intensieve inventarisatie gemaakt van de mogelijkheden en kansen voor jongeren in de stad.

Doel van het vervolg van de challenge is dat er twee sociaal ondernemers geselecteerd worden die op basis van een solide ondernemingsplan aantrekkelijke en passende werkplekken voor deze

jongere gaan creëren. De schulden van deelnemende jongeren worden, indien nodig, onder dezelfde afspraken als in de pilot door de gemeente overgenomen.

'Output' van het vervolg van de challenge wordt dat elke sociaal ondernemer in het eerste jaar aan vijf jongeren een werkervaringstraject gaat bieden met de focus op het creëren van duurzame plekken bij deze onderneming.

'Outcome' van de challenge is verhoogde arbeidsparticipatie, versterkte sociale cohesie, de financiële zelfredzaamheid van jongeren gaat omhoog en hun welzijn verbetert. Deze jongeren starten schuldenzorgvrij in hun nieuwe werkomgeving en worden passend begeleid in hun traject. Dit alles resulteert in een reductie van maatschappelijke kosten.

Evaluatie en vervolg

Zoals al vermeld zullen zowel de pilot en de challenge maar ook de overige opties die beschikbaar zijn in schuldhulpverlening door gemeente en ketenpartners in de stad worden geëvalueerd.

Uiteraard zullen de resultaten daarvan zo snel mogelijk na evaluatie gedeeld worden.